

A felmérés kitért arra is, hogy melyek azok a kvalitások, amelyeket az információs munkatársak leginkább nélkülöznek. Ilyenek pl.: elkötelezettség a szervezet célkitűzéseiről, a változások elviselelése és rugalmas kezelése.

További fontos képesség a vállalkozási hajlam megnyilvánulása pl. kockázatok vállalásával. A személyes fejlődés és előrelépés érdekében sokszor kell kockázatot vállalnunk, amibe beletartozik olyan dolgok kipróbálása, amelyek kudarcot eredményezhetnek, és a kudarcokból való okulás.

Kétségtelen tény, hogy a hagyományos könyvtári funkciók csökkenőben vannak. Távolodunk a fizikai dokumentumállományokat kezelő könyvtárosi szerepektől. Egy 2001. évi felmérés szerint a könyvtári költségvetéseknek átlagosan 58%-át fordítják elektronikus információforrásokra, szemben a nyomtatott kiadványokkal. A könyvtárosoknak számos új funkcióban kell helytállniuk a gyorsan változó környezetben: kutatóként, intranet-menedzserekként, webmesterekként, tartalomkezelőként, tudáskezelőként, versenytársak üzleti információinak elemzőként.

Egy fejvadász szolgáltató közlése szerint az információs szakmában az általuk elhelyezett álláskeresők átlagos életkora 47 év volt, ami roppant meglepő. Ez arra utal, hogy mennyire fontos ebben a hivatáskörben a szerzett ismeretek és kompetenciák frissen tartása, valamint új ismeretek

szerezése. Ez csak állandó, szisztematikus szakmai fejlődéssel érhető el. Az információs szakemberek szakmai előmenetelének útja rendkívül változatos, a következő módokat lehet igénybe venni:

- folyóiratcikkek és könyvek írása;
- továbbképző tanfolyamok tartása;
- nyilvános előadások (elsősorban propaganda-céllal);
- részvétel speciális érdeklődési csoportokban, társulatokban;
- hálózati munka.

(A referáló megjegyzése: Magyarországon egy további fontos követelményt is szem előtt kell tartanunk: az idegen nyelvekben való jártasságot.)

Az információs hivatást választók előtt számos izgalmas lehetőség tárult és tárul fel. Ezeket azonban nem kínálják tálcán. Ismereteinket, képességeinket, tudásunkat állandóan naprakészen kell tartanunk, gyarapítanunk kell, és új ismereteket kell elsajátítanunk. Meg kell ismernünk mélységében anyaszervezetünket azért, hogy megérthessük azokat a lehetőségeket, kihívásokat, amelyekkel szembekerülhetünk. Ezután megfelelő akaratot és lelkesedést kell tanúsítanunk, hogy megfeleljünk ezeknek a lehetőségeknek és kihívásoknak.

/PEDLEY, Paul: The information professional of the 21st century. = ASLIB Managing Information, 8. köt. 7. sz. 2001. p. 8-9./

(Roboz Péter)

A nemzetközi forrásmegosztás fő akadályai és az OCLC törekvései elhárításukra

A nemzetközi forrásmegosztás célját két kifejezéssel lehet megfogalmazni: „megtalálni” és „megkapni”. A végfelhasználót valójában jobban érdekli, hogy *mikor* kapja meg a szükséges információt, mint hogy *hogyan* és *honnán*. Bár ez egyszerűen hangzik, megvalósítása bonyolult.

Az OCLC több mint húsz évvel ezelőtt kezdte hálózatépítő tevékenységét a különböző helyeken lévő források összekapcsolására. 2000-ben több mint 16 ezer könyvtár 8,6 millió könyvtárközi kölcsönzési igénye ment keresztül a rendszeren. Az utóbbi négy évben a kölcsönzések száma 60%-kal nőtt. A legtöbbet kölcsönző országok az USA mellett Kanada, az Egyesült Királyság, Ausztrália,

Dánia, Hongkong, Japán és Dél-Afrika. Ugyanakkor a nemzetközi forrásmegosztás még mindig kis részét adja az OCLC könyvtárközi kölcsönzési tevékenységének.

A globális könyvtári forrásmegosztás négy fő akadály a következő:

- az internet és a felhasználói viselkedés,
- a nyelvi és betűproblémák,
- az online metaadatok kritikus tömegének hiánya,
- a könyvtárak közötti nemzetközi együttműködési hagyományok hiánya.

E problémák leküzdésére az OCLC különböző projekteket kezdeményezett.

Az internet és a felhasználói viselkedés

Számos cikk bizonyítja, hogy ha egy témában információra van szüksége, a felhasználók nagy része az interneten kezd el keresni, ahelyett hogy elmenne a könyvtárba, vagy egy könyvtár online katalógusát hívná segítségül. Itt a problémát az okozza, hogy a hagyományos internetes keresőgépek a web jelentős részét nem indexelik. Egy 2000. évi tanulmány szerint a „mély” web mintegy ötszázszor nagyobb, mint az ismert „felszín”. A szó szoros értelmében több millió dokumentum van a különböző kereshető adatbázisok mögött, amelyekhez a szokásos keresőgépekkel nem lehet eljutni. Az OCLC 2000. júniusi vizsgálatai megállapították, hogy az akkor ismert 7,1 millió weboldalból 2,9 millióhoz lehetett nyilvánosan hozzáférni. A végfelhasználó az interneten keresve nem tudja megkapni a könyvtári katalógusokban feltárt egyes dokumentumokat.

A probléma megoldására az OCLC a *WorldCat* bibliográfiai adatbázist és online katalógust három év alatt globális hálózattá fejleszti. A szöveget, ábrát, hangot és mozgóképet tartalmazó, web-alapú információs forrás a nyílt kapcsolási technológiát használja, és ezáltal hozzáférhetővé teszi a könyvtárak nyomtatott és digitális állományát, a múzeumok és levéltárak digitalizált anyagait, a zenei és videofelvételeket. A *WorldCat* a világ bármely pontjáról a nap huszonnégy órájában elérhető lesz.

Nyelvi és betűproblémák

A második problémát a karakterkészletek sokfélesége jelenti. A világon kb. négyszáz nyelven megjelenő dokumentumok betűkészletének kódolására sokféle szabvány és gyakorlat létezik, vannak közöttük nyelvre épülők, és vannak az írásjelekre (pl. latin, cirill betű) alapozottak. Az első szabvány az ASCII karakterkészlet volt, amely az angol nyelvű írógép-billentyűzeten lévő betűket tartalmazta, kibővített változatába bekerültek a diakritikus jelek is. A legtöbb nyugati könyvtárban a nem latin betűs írásjeleket transzliterálják, ennek során értékes adatok veszhetnek el. Az ASCII nehézsége, hogy mindössze 128 karakter ábrázolását teszi lehetővé. Sokéves vita után a világ írott nyelveinek nagy részét támogató *Unicode* rendszer használata mellett döntöttek. Az *Unicode*-ot a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet, az ISO is elfogadta, beépítette a vonatkozó szabványba. A fejlesztést a legnagyobb számítástechnikai cégek is támogat-

ják, így nem lesz szükség a szoftvercsomagok különböző nyelvi változatainál sem kiegészítő munkákra.

Az *Unicode* használata a MARC rekordokban az OCLC számára is lehetővé teszi idegen nyelvű címek bevitelét az elektronikus adatbázisokba transzliterálás nélkül. Ez azt jelenti, hogy a végfelhasználók a könyvtári katalógusokat bármilyen nyelven kereshetik. Az Európai Unió is támogatja az *Unicode* fejlesztését, és egy projekt keretében finanszírozza elterjesztését az automatizált könyvtári rendszerekben.

Az OCLC a karakterkészlet okozta akadály leküzdésére különböző, *Unicode*-kompatibilis adatbáziskezelő rendszereket tesztelt. Közülük az *Oracle*-t választotta, és az első feladat a 47 millió rekordot tartalmazó *WorldCat* adatbázis új platformra vitele lesz. Ezután az OCLC az világ bármely nyelvén írt bibliográfiai rekordot vagy teljes szövegű dokumentumot képes lesz tárolni.

Az online metaadatok kritikus tömegének hiánya

Online katalógusok nincsenek mindenhol, és a fejlődő országokban nem folyik osztott katalogizálás sem. A nemzeti, regionális és nemzetközi források elérése továbbra is nagy kihívást jelent. Az amerikai könyvtárosok gyakorlata szerint az olyan osztott katalogizálási rendszerben, mint az OCLC, a résztvevők a feldolgozandó tételek 91-99%-át megtalálják az adatbázisban, és csak 1-9%-nál kell új rekordot készíteni. Egy 1996. évi felmérés szerint a közép- és kelet-európai országokban éppen fordítottak voltak az arányok.

Az OCLC feladatának érezte, hogy segítsen a nemzeti és regionális szintű közös katalógusok hálózatának kiépítésében, majd ezeknek nemzetközi szintre emelésében. Példaként említhetők az alábbiak:

- A Cseh Nemzeti Könyvtárral folytatott munka, amelynek során az OCLC programot írt a UNIMARC-ból MARC21 formátumba konvertáláshoz, és a *WorldCat*-be betöltötte a cseh nemzeti bibliográfiát. A továbbiakban a nemzeti könyvtár a metaadatokat a felsőoktatási könyvtárakkal együtt hozza létre.
- Európában az OCLC életre hívta a REUSE projektet, amelynek célja a német és az AACR2 katalogizálási szabályok összehangolása. Ez képezte az alapját annak a munkának, amely a

LIBER (Európai Tudományos Könyvtárak Egyesülete) keretében folytatódott a MARC21 formátum alkalmazására.

- A Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézetben (Canadian Institute for Scientific and Technical Information = CISTI) a már régóta működő online katalógust tervezték láthatóvá tenni az egész világon. Miután az OCLC a WorldCatbe betöltötte a CISTI folyóirat-katalógusát, 350%-kal megnőtt a könyvtárközi kölcsönzési kérések száma. A nemzetközi forrásmegosztásban a WorldCat jó katalizátornak bizonyult.

A fizikailag létező és a virtuális közös katalógusok egymás melletti létjogosultságára irányuló vitában az OCLC álláspontja szerint a WorldCat egy létező közös katalógus, amely egyúttal átjáróként szolgál a világ többi közös katalógusához. Erre irányult a Z39.50 kapu implementálása a holland Pica 9 millió tételes közös katalógusának a WorldCatból történő elérésére. A Picában való kereséshez és a könyvtárközi kölcsönzéshez szükséges kapuk üzembe állítását is tervezték. A jövőben hasonló kapuk létesítése várható a nagy nemzetközi közös katalógusokhoz.

A könyvtárak közötti nemzetközi együttműködési hagyományok hiánya

Sok könyvtáros állítja világszerte, hogy az együttműködést mindenkinek először saját országában kell kezdenie, majd ha a helyi szabványok és a kooperáció kialakult, ki lehet lépni a nemzetközi szintre. Ugyanakkor az együttműködési szándékkal szemben a legkülönbözőbb viselkedési formák figyelhetők meg. Például számos országban hagyomány, hogy egy könyvtár állományát, katalógusait és szolgáltatásait egy szűk, jól körülírható felhasználói kör számára határozzák meg, nem pedig az országnak vagy az egész világnak. A

kihívást a helyi igényeknek megfelelés és a világból bárholon elérhető nagyobb állomány közötti egyensúly megtalálása jelenti. A probléma nem csupán műszaki jellegű, hanem a könyvtárak, illetve a könyvtárosok nevelésén is múlik. Meg kell tanítani őket arra, hogy az egyéni érdekek helyett a közösséget tartsák fontosabbnak. A tanulás társadalmi tevékenység, amely csoportokba szervezve folyik. A csoport aztán a közös feladatok megoldásával összekovacsolódik.

Az OCLC a könyvtári közösségek világméretű kiépítésére is tett lépéseket. Közülük a legfontosabbak az irányítási struktúrájában végbement változások, melyek során növelték a Tagok Tanácsában (*Members Council*) az USA-n kívüli országok részvételét, és kiterjesztették az „OCLC tagja” fogalmat a katalógizálás mellett egyéb tevékenységekre is. Az OCLC Intézet (*OCLC Institute*) is aktívan részt vesz a munkában. Világszerte számos fórumot tartottak regionális szinten és egy-egy ország számára. Az intézet távoktatási tanfolyamokat rendez a forrásmegosztás és a kapcsolódó problémák témakörében. Az IFLA-val együttműködve gyakorlati képzési lehetőséget teremtett a fejlődő országok szakemberei számára, akik egy négyhetes időszakot töltenek az OCLC székhelyén, majd más könyvtárakkal, pl. a Kongresszusi Könyvtárral ismerkednek.

A világon sok helyen foglalkoznak a nemzetközi forrásmegosztást nehezítő tényezők elhárításával. Az OCLC is mindent megtesz e cél érdekében.

/SPIES, Phyllis B.: *Key barriers to international resource sharing and OCLC actions to help remove them. = Interlending & Document Supply, 29. köt. 4. sz. 2001. p. 169—174./*

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

A virtuális könyvtári tájékoztatás első száz napja Észak-Karolina Állami Egyetemén

Észak-Karolina Állami Egyetemén (*North Carolina State University = NCSU*) a Temple Egyetem és a Pennsylvania Egyetem könyvtárainak úttörő példáját követve 2001 januárjában vezették be az LSSI (*Library Systems and Services*) által kifejlesztett „Virtuális tájékoztató pult” nevű programcsomagra épülő saját élő, online tájékoztató rendszerüket. A bevezetésnek sok oka volt:

- Előzőleg már számtalan indexet, folyóiratot és könyvet tettek online hozzáférhetővé, márpedig ha az olvasókat a világháló felé terelik, a tájékoztatást is ott fogják keresni.
- Az egyetemnek kb. tizenkétezer távoktatott hallgatója van, ezek többsége sohasem fordul meg a könyvtár épületében, számukra a weboldal jelenti a könyvtárat.